

Danske arktiske Expeditioner 1605
—1620.

Udgivne med Anmærkninger og Indledninger af C. C. A.
Gosch for The Hakluyt Society.

Geografisk Tidsskrift, Bind 14 (1897)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0014-PDF/gto_0014_67143.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=67143>

pdf genereret den : 22/5-2008

at man tog hende af Dage paa denne modbydelige Maade, var den, at hun talte i Vildelse og slog om sig med Arme og Ben, hvorhos hun yderligere ansaas for at være Hex.“

Denne umenneskelige Morderske indfandt sig senere ved Stationen som Roerske paa en Konebaad; Europæerne lod hende imidlertid vide, at de helst ikke vilde have hendes Besøg og angav Grunden hertil, hvorefter hun forsvandt i al Skyndsomhed. Hendes Mand derimod blev og hørte rolig paa Europæernes Formaning.

„En af de Folk, som i 1896 ankom her til Stationen sydfra, fortalte mig (Handelsbestyreren), at Akanatjarajik i Sommeren 1895 af Skinsyge havde dræbt en voksen Søn af Angekok'en Tarrisima, fordi vedkommende havde giftet sig med en Kvinde, som A. selv vilde have haft. Akanatjarajik havde derfor i længere Tid pønsset paa en Udvej til at skaffe sin Rival af Vejen, men forgjæves, indtil Tilfældet gav ham Lejlighed til at udføre sit Forsæt. Rivalen var nemlig en Dag kængret med sin Kajak ved at sætte fast i en Sælhund, og, da han raabte om Hjælp, kom A.

til. Da denne saa, hvem den uheldige var, dræbte han ham med sin Fuglepil. Af Sorg over Sønnens Død begik den myrdedes Moder Selvmord.“

Jeg har i det foranstaaende fremdraget nogle Exempler paa Østgrønlændernes moralske Tilstand, og Læseren har sandsynligvis faaet nok deraf. Man vil sikkert med disse Billeder for Øje give mig Ret i, at det østgrønlandske Folk i moralsk Henseende staar paa et meget lavt Standpunkt, saa lavt endog, at man vistnok skal lede længe for at finde et Folkefærd, der uden at være Kannibaler, bl. a. respekterer Menneskeliv saa lidt som Østgrønlænderne. At skulle indpode Kristendommen under saadanne Forhold maa i Sandhed være et meget vanskeligt Arbejde, og, som forhen udtalt, vil det sikkert være meget længe — og dette kan næppe forundre nogen — før Østgrønlænderne med Rette kunne kaldes Kristne.

Danske arktiske Expeditioner 1605—1620.

Udgivne med Anmærkninger og Indledninger af C. C. A. Gosch for *The Hakluyt Society*.

Anmeldt af J. A. D. Jensen, Navigationsdirektør.

Som Led i en Række Værker om Opdagelsesrejser, udgivne fra Tid til anden paa Foranstaltning af det engelske Selskab „*The Hakluyt Society*“¹⁾, foreligger med Titlen „*Danish arctic Expeditions 1605—1620*“ et Arbejde, som turde være af ikke ringe Interesse, særlig for Danske, da det omhandler de Expeditioner, som Kristian IV. udsendte, dels for at gjenfinde de gamle Nordbo-Kolonier i Grønland, dels for at opdage Nordvest-Passagen til Indien. Værket foreligger i to Bind, hvoraf det ene omhandler Rejserne til Grønland, det andet Kapt. *Jens Munk's* Rejse til Hudson-Bugten 1619—1620.

Udgivelsen af disse Bøger er besørget af Attaché ved det danske Gesandtskab i London, Hr. C. C. A. Gosch, som med varm Interesse for Opgaven og med stor Sagkundskab har fuldført dette Arbejde, tildels med Bistand af et Par andre Herrer. Næppe kunde nogen bedre end Hr. Gosch have paataget sig dette betydelige Hverv, da han ved tidligere Syslen med lignende

Emner er fortrolig med Stoffet, og da han ved sine talrige Forbindelser i Danmark og England har haft Adgang til de bedste Kilder. Ved Udgivelser af denne Art bestaar Arbejdet jo ikke alene i at lade aftrykke de forskellige i Reglen ufuldstændige Beretninger, men Hovedvægten ligger i at udtyde disses Uklarheder, at søge at udjævne Uoverensstemmelser, og, ikke mindst, at henføre de i Beretningerne kun ufuldstændig angivne Lokaliteter til de rette Steder. Hele dette Arbejde er udført med stor Grundighed, og selv om Forfatteren muligvis ikke altid har kunnet gribe det rette, turde hans Udtydning og Lokalisering af Beretningerne anerkjendes i Hovedtrækkene, i alt Fald indtil eventuelle nye Arkivfund og Undersøgelser bringe klarere Lys i Sagen.

Begge disse Bøger bære da ogsaa Vidnesbyrd om Udgiverens store Kjendskab til den herhen hørende Literatur, om indgaaende Studium af de gamle Beretninger, hvis mindste Detaljer skjænkes berettiget Hensyn, samt om en sjælden Evne til at orientere sig i Egne, som han ikke kjender af Selvsyn. Ved alt dette er det lykkedes Udg. at frembringe to Bøger af Rang i Verdenslitteraturen, til hvilke der sikkert vil blive henvist ved mange Lejligheder.

En indgaaende Omtale af det omfangsrige Stof

¹⁾ *The Hakluyt Society* er stiftet 1846 og bærer sit Navn til Minde om *Richard Hakluyt* (1553—1616), som bl. a. har gjort sig fortjent ved at indsamle Oplysninger og udgive Beretninger om de foretagne Opdagelsesrejser. Det foreliggende Værk udgjør Nr. 96 og 97 af de paa Selskabets Foranstaltning udgivne Skrifter.

eller blot af enkelte Dele deraf, vilde imidlertid føre for vidt i denne Anmeldelse, hvis Formaal væsentlig er at henlede Opmærksomheden paa Hr. Gosch's to fortjenstfulde Bøger; men da en Redegjørelse af de vel kun lidet kjendte Rejser til Grønland ikke tidligere har været optagen i Tidsskriftet, turde der maaske være Anledning til at fremkomme med en Oversigt over deres Hovedbegivenheder.

Indtil for omtrent 50 Aar siden var kun meget lidet bekjendt om de danske Expeditioner til Grønland i 1605 og 1606 ud over det, som findes i „*Purchas his Pilgrims*“¹⁾. Denne Beretning, der skyldes Expeditionernes engelske Lods, *James Hall*, er imidlertid ret mangelfuld, særlig i Henseende til den foretagne geografiske Undersøgelse af Grønlands Kyst. Naar der nu kan gives en fyldigere Fremstilling af Rejserne, skyldes dette den Omstændighed, at der i de senere Aar er fremkommet nyt Materiale af ikke ringe Betydning.

I første Række maa nævnes *Halls* Beretning til Kong Kristian IV., af hvilken en Kopi findes i British Museum, og paa hvilken Sir *Clements R. Markham* i 1881 første Gang har henledet Opmærksomheden²⁾. Om Aarsagen til, at dette Manuskript er havnet i England og ikke, som rimeligt var, i Danmark, anstiller Udg. forskellige Betragtninger. Hovedinteressen ved dette Manuskript ligger deri, at det er ledsaget af fire Kort, tegnede af *Hall*. Ikke alene illustrere disse Kort Beretningen, men de indeholde i Virkeligheden den eneste Oplysning, der haves om et meget væsentligt Afsnit af Rejsen, nemlig en under Expeditionen 1605 af *Hall* foretagen Ekspedition langs Grønlands Kyst. Paa Foranledning af Dr. *K. J. V. Steenstrup* blev disse Kort kopierede til Brug for „Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland“ og findes aftrykte i formindsket Maalestok som Bilag til Dr. *Steenstrups* interessante Afhandling: „Om Østerbygden“ i *Meddelelser om Grønland* IX. Hefte. Selve *Halls* Indberetning til Kongen fremtræder første Gang trykt i det foreliggende Værk, hvor ligeledes Kortene i fuld Størrelse findes reproducerede.

I Betydning efter *Halls* Beretning til Kongen bør

¹⁾ „*Hakluytus Posthumus, or Purchas his Pilgrims; Contayning a History of the World, in Sea Voyages and Lande Trauells, by Englishmen and others*“. *** By *Samuel Purchas* B. D. (London 1625), vol III. pp. 814—826.

²⁾ *The Voyages of William Baffin 1612—1622 (Hakluyt Society 1881)*. pp. XXI, 17 og 23.

nævnes en Dagbog i Manuskript af *Alexander Leyell*, som hørte til Besætningen paa det Fartøj, i hvilket *Hall* foretog sin Rejse langs Grønlands Kyst. Uagtet denne Dagbog er meget kortfattet, danner den dog et værdifuldt Supplement til *Halls* Beretning. En anden lignende Dagbog, men vedrørende Expeditionen 1606, er ogsaa bevaret; den er ført af *Hans Bruun*, som kommanderede et af Expeditionens Skibe. Et tredje Manuskript vedrørende Expeditionen i 1605 giver en kort Beretning om nogle Grønlændere, som blev medtagne til Danmark. Endelig skal nævnes et Kort fra Begyndelsen af det 17. Aarh., som er af Interesse for disse Rejser, fordi de vigtigste af de Navne, *Hall* tildelte forskellige Lokalteter, findes anførte paa det. Disse sidstnævnte fire Manuskripter tilhøre det kongelige Bibliotek i Stockholm. De tre førstnævnte har Dr. *C. Pingel* benyttet sig af og offentliggjort i sin Afhandling „*Nyere Rejser til Grønland*“, der fremkom i *Grønlands historiske Mindesmærker* 3 Bind (Kjøbenhavn 1845). Det sidstnævnte Dokument, „*Stockholm-Kortet*“, med hvilket Navn Hr. *Gosch* betegner det, henledte Dr. *K. J. V. Steenstrup* i 1886 Opmærksomheden paa gennem en Artikel i Tidsskriftet *Ymer*. Ogsaa en Reproduktion af dette Kort ledsager Hr. *Gosch's* Værk, og i et Appendix underkaster Udg. det en indgaaende Diskussion, gennem hvilken han bl. a. kommer til den Anskuelse, at det muligvis er en Kopi efter et af *Hall* tegnet Kort.

Foruden ovennævnte Kilder, hvis Tilblivelse væsentlig skyldes Deltagere i Expeditionerne, haves ogsaa et Par andre Beretninger, nemlig en af *Jens Bielke* og en anden af *C. C. Lyschander*, begge vel bekjendte danske Forfattere, der umiskjendelig have faaet deres Meddelelser fra Deltagere i Expeditionen. Bjelkes „*Relation om Grønland*“, der kun omhandler Rejsen i 1605, opbevares som Manuskript i det kgl. Bibliotek i Kjøbenhavn. *Lyschanders* Beretning findes i „*Den grønlandske Chronica*“, et trykt Værk, som første Gang udkom i 1608. Heri har man den eneste Kilde til Expeditionen 1607. Desværre ere disse to Beretninger nærmest beregnede paa Morskabslæsning og ere skrevne paa Vers. Nogen nøjagtig Oplysning, særlig med Hensyn til de nyopdagede Egenes Beliggenhed, kan derfor ikke faas af dem.

Om *Halls* Rejse fra England til Grønland i 1612, en Rejse, der foretoges for engelsk Regning, haves to Beretninger, nemlig en af *John Gatonbe* (eller *Gatenby*), udgivet 1732¹⁾, en anden af *William Baffin*, offentlig-

¹⁾ *I Churchills Collection of Voyages and Travels* Vol. VI., (1732) p.p. 241—251.

gjort forkortet i *Purchas his Pilgrims*. Begge disse Beretninger ere aftrykte i det foreliggende Værk. De her nævnte Kilder har Hr. Gosch underkastet en kritisk Undersøgelse ved sin Fremstilling af Rejserne, som vi herefter skulle omtale.

Den af Nordboerne i det 10. Aarh. gjorde Opdagelse af Grønland forte, som bekjendt, til delvis Bebyggelse af Landets Vestkyst, og i omtrent 500 Aar vedligeholdtes Forbindelsen med Moderlandet. Af forskellige Aarsager ophørte dog dette Samkvem i Løbet af det 15. Aarh. Nordbo-Kolonierne i Grønland vare dermed dog ikke glemte, og i det 16. Aarh. blev Spørgsmaalet om at gjenoprette Forbindelsen med dem flere Gange bragt paa Banen og enkelte Expeditioner udsendt. Det var dog først Kristian IV., som for Alvor tog fat paa Sagen, idet han i Aarene 1605—6—7 udsendte tre veludrustede Expeditioner for at gjenfinde Vejen til de nordlige Kolonier i Grønland og gjenoprette Moderlandets Herredømme dér, saafremt de endnu skulde eksistere.

Expeditionen i 1605 bestod af 3 Skibe: „Trost“, „Den røde Løve“ (eller blot „Løven“) og „Katten“, der alle hørte til den danske Orlogsflaade. „Trost“ og „Løven“ havde en Drægtighed af ca. 30—40 Læster, „Katten“ af kun 12; Besætningernes Størrelse var henholdsvis 48, 48 og 12 Mand. Expeditionens Chef og tillige Øverstkommanderende paa „Trost“ var en skotsk Adelsmand ved Navn *John Cunningham*, der havde bosat sig i Danmark og var udnævnt til Kaptajn i 1603. Han forlod Tjenesten i 1619, da han blev ansat som Lehnsmænd paa Vardøhus i Finmarken, i hvilken Stilling han forblev til 1651. Cunninghams Første-Styrmand, der tillige var Expeditionens Lods eller „bekjendte Mand“ (*Principal pilot* eller *Pilot major* kaldte han sig) var *James Hall* (ogsaa kaldet Jacob Hall eller Hald), Forfatteren til de før nævnte Beretninger. At en Engländer blev valgt til Lods for en dansk Expedition til Grønland var ganske naturligt, da man i de senere Aar havde foretaget flere Rejser fra England til hine Farvande, saaledes under *Frobisher*, *Davis* og *Weymouth*. Expeditionens to andre Skibe, „Løven“ og „Katten“, kommanderedes henholdsvis af *Godske Lindenow* og Engländeren *John Knight*. Paa „Katten“ befandt sig ogsaa *Alexander Leyell*, Forfatteren af den før nævnte Dagbog.

Expeditionen afsejlede d. 2. Maj og tog, efter et Ophold i Norge, Vejen forbi den lille Ø, Fair Isle imellem Orkney- og Shetlandsøerne. Der blev holdt skarpt Udkig paa det Stea, hvor den formodede Ø

Buss¹⁾ skulde ligge, men selvfølgelig uden Resultat. Forøvrigt frembød Rejsen over Atlanterhavet ingen nævneværdig Begivenhed. Da man var i Nærheden af Grønland, blev Skibene adskilte i tæt Taage, og dette foranledigede Kaptajnen paa „Trost“ til at anmode Hall om at forsyne dem med et Søkort, efter hvilket de kunde fortsætte Rejsen eller vende hjem, saafremt de atter skulde skilles fra „Trost“. Hall siger, at han da gav dem „et Søkort over hine Kyster“ samt fornøden Anvisning. Udg. mener, at dette Kort muligvis kan have været en Kopi af det før omtalte „Stockholm-Kort“.

Faa Dage efter denne Tildragelse forlod *Godske Lindenow* med „Løven“ de andre Skibe og forsøgte at naa Maalet ad en anden Vej. Efter Halls Mening skulde *Lindenow* have ladet sig lede dels af Frygt for de med Navigeringen i disse Farvande forbundne Farer, dels af Egenraadighed, da han, der nu var i Besiddelse af Kortet, følte sig mere uafhængig. Lyschander giver imidlertid en anden Forklaring, og denne synes da ogsaa ret rimelig. Den Vej, som Hall fulgte, var en ganske anden end den, der var givet i de gamle Kursforskrifter for Sejladsen til Grønland. Desuden var Maalet for Rejsen jo ogsaa det, at finde de nordiske Bygder, og disse antoges almindelig at ligge i den sydligste Del af Grønland, rimeligvis paa Østkysten. Til dette Maal syntes den af Hall valgte Kurs op gennem *Davis Strædet* nu ikke at føre. At nationale Følelser ogsaa kunne have gjort sig gjældende, er rimeligt og synes at fremgaa af en Bemærkning hos *Lyschander*.

Hvorledes dette nu end forholder sig, saa forlod *Lindenow* om Morgenen den 11. Juni Admiralskibet efter at have affyret et Skud, og styrede SO. hen. Han naaede snart hen i Nærheden af Land, og Skibets Løjtnant, *Mannteufel*, sendtes afsted i en Baad for at undersøge det, medens *Lindenow* afventede hans Tilbagekomst til Ankers paa et ret vel beskyttet Sted. *Mannteufel* synes imidlertid at have forvildet sig og naaede først tilbage til Skibet efter flere Dages Fraværelse, under hvilken Folkene havde udstaaet mange Farer og Besværligheder. Imidlertid havde „Løven“ under en haard Storm tilsat sit Anker og næsten alt sit Tov. Dette foregik udfor en Fjord, som de kaldte „Kong Kristians Havn“. Fjorden var saa opfyldt af

¹⁾ I et Appendix til det anmeldte Værks 1. Bog underkaster Hr. *Miller Christy* Spørgsmaalet om *Isle of Buss* en indgaaende Diskussion og kommer til det Resultat, at denne „Phantom Ø“ er identisk med Sydspidsen af Grønland.

Is, at de ikke kunde komme ind i den, og de maatte sejle en betydelig Strækning langs Kysten Syd efter, inden de kunde komme til Land. Omsider naaede man dog til en isfri Havn, som kaldtes „Godske Lindenows Havn“. Her forblev de i tre Dage og indkjøbte af de indfødte en Del Skindsager og andre Ting, hvorefter de sejlede hjem. Efter 17 Dages Sejlads ankom Lindenow d. 28. Juli til Danmark, hvor han blev modtagen med stor Begejstring. Det lader sig ikke med Bestemthed afgjøre, hvor Lindenow landede, men en enkelt Bemærkning i en af ovennævnte Beretninger lader dog formode, at det har været paa Grønlands Vestkyst under ca. 62 à 63° Bredder. Uagtet Fjorden Ilua paa 60° 10' Br. senere er opkaldt efter Lindenow, er der intet, som tyder paa, at han har været dér. Forinden sin Afrejse fra Grønland havde Lindenow med Magt sikret sig to Grønlændere. Deres Landsmænd, i et Antal af 300, angreb Skibet, men flygtede, da et Skud blev affyret. De fangne medtoges til Danmark.

Efter at Lindenow havde forladt Eskadren, fortsatte de to andre Skibe, „Trost“ og „Katten“, deres Kurs op ad Davis-Strædet efter Halls Anvisning. Da man havde naaet Enden af den Isstrøm, der strækker sig langs Grønlands SV.-Kyst, og som vi Danske kalde „Storisen“, sattes Kursen Øst hen, og den 12. Juni fik man Landet i Sigte. Det var, siger Hall i sin Beretning til Kongen, et meget højt, takket Land, hvis Toppe vare bedækkede med Sne. Skibene naaede ind i en Fjord, som man til Ære for Expeditionens Udsender kaldte Kong Kristians Fjord. Efter en Uges Ophold i denne Egn afgik Hall den 20. Juni med „Katten“ for at undersøge Egnen Nord herfor, medens „Trost“ forblev i Kong Kristians Fjord for at afvente hans Tilbagekomst. Denne Ekursion, hvorfra Hall vendte tilbage den 7. Juli, syntes at have været meget heldig, naar det tages i Betragtning, hvor udstrakt en Kyststrækning man havde faaet undersøgt; men desværre giver Hall, hverken i sin Beretning til Kongen eller i sin fuldstændigere Rejsebeskrivelse i Purchas, nogen udførligere Meddelelse om den. I Beretningen til Kongen henviser han blot til de Kort, som ledsage den, og kun ved at sammenholde disse med de Vink og Antydninger, som ere givne i andre af de ovenfor citerede Beretninger, særlig i Leyells Dagbog, bliver det muligt at danne sig en Forestilling om, hvad der er gjort, og hvilke Lokalteter, han har berejst.

Halls Beretning er ledsaget af fire Kort, hvoraf de tre angaar enkelte Lokalteter og ere i stor Maale-

stok, medens det fjerde er et Oversigtskort over hele den undersøgte Kyststrækning. Paa intet af Kortene findes Skala for Bredde og Længde, men paa Oversigtskortet angives Bredderne af de anførte Lokalteter. Disse Angivelser stemme dog ikke altid med dem, som ere givne i de skrevne Beretninger.

Ved sine Forsøg paa at identificere de af Hall besøgte og nævnte Lokalteter vælger Hr. Gosch til Udgangspunkt, som rimeligt er, det Sted, hvor Expeditionen først naaede Grønlands Kyst, og hvorfra Udflugten Nord paa senere foregik, nemlig Kong Kristians Fjord, over hvilken der findes et Specialkort i Halls Beretning. Der er visse Kjendetegn, der gjør, at man nu med temmelig stor Sikkerhed kan identificere denne Fjord, nemlig den angivne Bredde (66° 30' for Mundingen) og Beretningen om et højt, sukkertopdannet Fjæld paa Fjordens Nordside ikke langt fra Mundingen, et Fjæld, som Hall kaldte „Cunninghams Mount“. Forinden man havde Kjendskab til Halls Kort og vidste, hvilken Tillid man kunde tillægge Breddeangivelserne, og forinden den paagældende Egn endnu var videre bekjendt, var det fristende i Mount Cunningham at erkjende det mest bekjendte dér i Egnen liggende Fjæld af lignende Udseende, nemlig Kjærtingehætten, som, da det ligger nær Kolonien Holsteinsborg, er vel kjendt af Europæerne i Grønland. Derfor har det tidligere været almindeligt at antage Halls Kong Kristians Fjord for Amerdlok Fjorden eller Ikertok Fjorden, uagtet de angivne Bredder modsatte sig disse Antagelser. Først ved en af Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland udsendt Expedition under Anmelderens Ledelse til disse Egne 1884 kastedes klarere Lys over denne Sag. I Beretningen om nævnte Rejse hedder det herom¹⁾:

„Saavel Grønlands historiske Mindesmærker som adskillige Kort henlægge disse Lokalteter til Holsteinsborgs nærmeste Omegn, idet Mount Cunningham skal være identisk med Kjærtingehætten, Kong Kristians Fjord med Amerdlok, og Danmarks Havn (paa Sydsiden af Mount Cunningham) med Holsteinsborg. Imod denne Fortolkning kan paa Forhaand gjøres den Indvending, at Holsteinsborgs Bredde er betydelig større end de Bredder, som angives for Kong Kristians Fjord. Bredden for den første Ankerplads i Fjorden er, som opført hos Purchas, 66° 25' og for Mundingen 66° 30', medens Holsteinsborgs Bredde er 66° 56'. Vil man nu end indvende, at man med Datidens Hjælpemidler ikke formaaede at bestemme Bredden nøjagtig, saa forekommer denne Fejl mig dog at være temmelig stor, og det rimeligste er at undersøge, om der paa den

¹⁾ Meddelelser om Grønland VIII. (1889). S. 44—46.

angivne Bredde ikke skulde findes Lokalteter, der bedre stemme med de hos Purchas beskrevne Forhold, og efter de af mig foretagne Undersøgelser i disse Egne tror jeg med temmelig stor Sikkerhed at kunne besvare dette med Ja. Itivdlek Fjorden ligger paa det nærmeste paa den Bredde, der angives for Kong Kristians Fjord; den er paa begge Sider omgivet af høje, stejle Fjælde, medens Amerdlok Fjordens sydlige Bred dannes af den store, forholdsvis lave og let tilgængelige Ø, paa hvis østlige Spids Udstedet Sarfanguaq er beliggende, medens derimod kun Nordsiden er opfyldt af høje, stejle Fjælde. Ved Mundingen af Amerdlok Fjorden ligger ganske vist et iøjnefaldende Fjæld, Kjærtingehætten (2470'), men det samme er Tilfældet med Itivdlek. Yderst paa dennes nordre Bred hæver sig et meget karakteristisk Fjæld, Kakatsiak (3250'), der strax tildrager sig Opmærksomheden. At man ved Mount Cunningham har tænkt paa Kjærtingehætten er let forklarligt derved, at de Danske i Grønland tidligere kun fortrinsvis have kendt de Lokalteter, der ses fra Koloniens Vinduer eller ligge nær ved de almindelige Røjsruter. I den her fremsatte Formodning er jeg i høj Grad bleven bestyrket ved at stifte Bekjendtskab med et Manuskript med 4 Kort af James Hall, som angaar den Rejse, han ledede i 1605, og paa hvilket Cl. R. Markham har henledet Opmærksomheden. Først efter at Undersøgelsen af den i 1884 berejste Egn var afsluttet, er en Kopi af det omtalte Manuskript med Kortene kommen mig for Øje, og jeg beklager meget, at jeg ikke har set det, før jeg tiltraadte min Rejse; thi derved vilde jeg være bleven ledet til at underkaste Itivdlek Fjorden en meget grundigere Undersøgelse, end der nu var Anledning til.

Ved at sammenholde Kortet over Kong Kristians Fjord med det af mig udarbejdede Kort over Itivdlek Fjorden vil man strax lægge Mærke til store Overensstemmelser. Af disse vil jeg særlig henlede Opmærksomheden paa Fjordens Form, der inderst afsluttes med en svag Bøjning mod Syd, dernæst den store Bugt med nordøstlig Retning paa Nordsiden, de smaa Bugter og paa Sydsiden det stærke Fremspring med den store Bugt Vest for samme ligo over for Mount Cunningham; endvidere den lange, smalle, karakteristiske Ø paa Sydsiden, adskilt fra Fastlandet ved et smalt Stræde, og endelig den lille Ø, „Trost Island“, ved Fjordens Munding. Alle de her paa pegede Kjendemerker for Fjorden vil man med forbausende Nøjagtighed gjenfinde ved Itivdlek Fjorden. Karakteristisk er det bl. a., at en saa lille Ø som Trost Island har faaet sit eget Navn her i en Egn, hvor der findes Hundreder af Øer, som kun ere skitserede paa Kortet. Dette tyder paa, at der maa være et eller andet ejendommeligt ved den. Dette er i Virkeligheden ogsaa Tilfældet med den lille Ø Kekertarsuatsiak, der har en tilsvarende Beliggenhed ved Itivdlek Fjorden, idet den, om end kun nogle hundrede Fod

¹⁾ Ejendommeligt er det, at de af Grønlands Fjælde, der bære Navnet Kakatsiak, i Reglen ere, om ikke overvættede høje, saa dog altid meget dominerende og iøjnefaldende paa Grund af deres isolerede Beliggenhed. De danne derfor i Reglen gode Fixpunkter og Stationer for Trianguleringen.

høj, er synlig i lang Afstand, saavel Nord som Syd fra paa Grund af sin isolerede Beliggenhed.

Alle de her anførte Overensstemmelser afgive saa godt som Bevis for, at Halls Kong Kristians Fjord er Itivdlek Fjorden, hvilket ogsaa senere er blevet anerkjendt af Dr. *Steenstrup*¹⁾ og nu af Hr. Goseh. Et vigtigt Udgangspunkt for videre Undersøgelser er altsaa herved givet. Identificeringen af de øvrige angivne Lokalteter frembyder imidlertid betydelig større Vanskeligheder.

D. 20. Juni om Aftenen afsejlede Hall i „Katten“ fra Kong Kristians Fjord med østlig Vind, Kurs N. t. Ø.,²⁾ og ankom til en Havn, som Hall kalder „Kaptain Könningens Harbour“ (paa Kortet angivet som Cunninghams Harbour) og sejlede den næste Dag længere ind i Fjorden. Denne antager Udg. og vist med Rette at være S. Kongerdluarsuk (67°), uagtet den opgivne Bredde ikke ret vel passer hermed. Efter 2 Dages Ophold i denne Fjord fortsatte Hall sin Rejse mod Nord og kom da ind i en anden Fjord, „Prince Christianus Fjord“, uden Tvivl, som Udg. angiver, Isortok (ca. 67° 10'). Vel ligger paa den for „Prince Christianus Fjord“ angivne Bredde (67° 30') en anden stor Fjord, N. Strømfjord eller Nagsugtø, men denne kan Hall næppe have besøgt, thi i Mundingen af den løber med hvert Tidevande en saa rasende Strøm, at den frembyder meget store Vanskeligheder for Navigeringen. Næppe vilde denne Omstændighed være undgaaet Omtale i en af Beskrivelserne. Muligvis har Hall passeret denne Fjordmunding længere til Søs, og Taage kan have skjult den for ham, ellers maatte denne mægtige Fjord, der langt til Søs præsenterer sig som et vældigt Gab i Landskabet, sikkert have fundet Plads paa Kortet. Af Beretningen ses ogsaa, at man paa Sejladsen fra Prins Kristians Fjord Nord efter havde SV. Vind, hvormed der hyppig følger Tykning. I Leyells Dagbog for den 26. siges ogsaa, at der var nogen Taage.

I Prins Kristians Fjord forblev Hall til den 25. Juni og fortsatte saa Rejsen mod Nord og ankom næste Dag til en Fjord, som, siger Leyell, blev kaldet „Romsøefjord“. Dette Navn findes ikke paa Halls Kort, men er formodentlig identisk med den paa Kortet angivne „Brade Ransons Ford“ paa 68° Br. Udg. henlægger denne Lokaltet til Aulatsvik Fjorden og fremdrager til Støtte herfor visse Overensstemmel-

¹⁾ *Meddelelser om Grønland IX.* (1889) S. 45.

²⁾ Misvisningen dér var dengang omtr. 12° V. (*Purchas his Pilgrims* Vol. 3, p. 815).

ser mellem Halls Kort og et Skitsekort over denne Fjords Munding, optaget i 1879 af Kapt. R. Hammer.

Navnene volde i det Hele taget ikke saa ringe Besvær, idet de ofte ere skrevne saa afvigende, at det er vanskeligt at sige, om de betegne samme eller forskellige Lokalteter. Mange af disse ere opkaldte efter fremragende Personer i Danmark, medens andre umiskjendelig ere benævnte efter Deltagere i Expeditionen eller Lokalteter i Danmark, Gader i Kjøbenhavn o. s. v. Udg. har anvendt ikke ringe Eftertanke paa at udrede flere af disse Spørgsmaal. Et enkelt Navn, nemlig „Shoulde Vik“, kan Udg. ingen Forklaring finde for. Skulde hermed ikke være tænkt paa Skelder Vik, Bugten i Kattegat indenfor Kullen? Denne Bugt har i Formen ikke saa lidt Lighed med den i Brade Ransons Fjord, som Hall har betegnet med ovenstaaende Navn. Til Straf for Opsætsighed blev i Brade Ransons Fjord en Mand af Besætningen landsat og overladt til sin egen Skæbne.

Det nordligste angivne Punkt er Kristen Friis's Kap, som paa Halls Kort ligger paa 68° 35' Br. Dette stemmer særdeles godt med et Punkt, Kangarsuk¹⁾ (68° 38'), som, uagtet det ikke er højt, dog fremtræder som et Forbjerg, da Landet derfra bøjer af imod Øst ind i Diskobugten. Mærkelig nok er en ud for Kangarsuk, temmelig langt til Søs beliggende lav Øgruppe, Vester Eiland, som er synlig overalt i denne Egn, ikke angiven paa Halls Kort.

Paa Tilbagevejen Syd paa kom Hall d. 4. Juli igjen ind i Cunninghams Fjord og fandt her i en Bugt, „Mussel Harbour“, et Mineral, som man antog for at være Sølverts. Endnu anløbes paa denne Del af Rejsen et Par Fjorde, hvis Identificering dog frembyder ikke faa Vanskeligheder, og endelig den 10. Juli naaede Hall tilbage til Kong Kristians Fjord (Itivdlø), hvor han traf Cunningham, som havde haft en Del Vanskelighed med at bevæge sit Mandskab til at afvente Halls Tilbagekomst.

Umiddelbart efter Halls Ankomst begav Skibene sig paa Hjemvejen til Danmark, medførende 4 Grønlændere, som Cunningham havde fanget, rimeligvis i Overensstemmelse med sin Instrux. Lyschander siger, at en af dem var saa rasende, at Cunningham maatte skyde ham, og at Grønlændere i store Skarer forsøgte at forhindre Afsejlingen, men bortskræmtes med et Kanonskud. Saavel i Kong Kristians Fjord som paa Halls Rejse Nord paa var man jævnlig kommen i For-

bindelse med Grønlændere. Den af dem og deres Levevis givne Beskrivelse passer i mange Henseender paa Nutidens Grønlændere, dog at Bue og Pil nu ere afløste af Riflen.

Hjemvejen frembød intet mærkværdigt, og d. 10. August ankom Expeditionen til Kjøbenhavn, hvor den fik en venlig Modtagelse.

De ved Expeditionen vundne Resultater vare ikke ubetydelige. Grønland var blevet naaet og en ikke ringe Del af Kyststrækningen undersøgt og kortlagt, ikke faa af Landets Produkter vare indhandlede hos Grønlænderne, og til det hjembragte Erts knyttede man store Forhaabninger. Hall, hvem man fortrinsvis tilskrev Æren for alt dette, fik fast Ansættelse paa meget gunstige Vilkaar. I én Henseende havde Expeditionen dog ikke bragt det forventede Resultat: de gamle Nordbokolonier vare ikke blevne fundne, og de hjembragte Grønlændere, som vare Gjenstand for megen Nysgjerrighed og blev behandlere vel, vare ikke Nordboernes Efterkommere. Man besluttede snart at udsende en ny Expedition i 1606.

Denne kom til at bestaa af 5 Skibe, nemlig de 3 fra Aaret forud samt „Ørnen“ (50 Læster, 12 Kanoner, 50 Mand) og et andet mindre Skib „Gilliflower“ eller „Gillibrand“. *Godske Lindenov* kommanderede Eskadren i „Trost“, og *Hull* var atter med som Lods. „Den røde Løve“ kommanderedes af *Cunningham*, „Katten“ af en Nordmand ved Navn *Anders Nolk*, „Ørnen“ af fornævnte *Hans Bruun* og „Gillibrand“ af en Holstener, *Carsten Richardson*. Grønlænderne fik Tilladelse til at følge hjem med Expeditionen og tjene som Tolke; de døde imidlertid undervejs. D. 27. Maj 1606 afsejlede Skibene fra Kjøbenhavn, men kun to af dem synes at have naaet Grønlands Kyst, idet de andre rimeligvis ere blevne forhindrede deri af Isen. Man opholdt sig kun i Cunninghams Fjord og nærmeste Omegn og synes udelukkende at have befattet sig med at indlade af det formentlige Sølverts. Handelen med Grønlænderne gav kun lidet Udbytte. Atter dette Aar blev en Mand af Besætningen til Straf landsat, forsynet med adskillige Redskaber for bedre at kunne friste Livet, men han blev øjeblikkelig sonderreven af Grønlænderne. Efter at have fanget 5 eller 6 af de indfødte afsejlede Skibene d. 10. August og naaede Kjøbenhavn d. 4. Oktober.

Ingen nye Resultater vare blevne vundne ved Expeditionen i 1606, nye Egne vare ikke blevne opdagede, og det hjembragte, formentlige Sølverts viste sig at være ganske værdiløst. Imidlertid fristede det uopklarede Spørgsmaal om Nordbokolonierne dog Kon-

¹⁾ Lokalteter, der bære dette Navn, ere altid fremspringende Punkter, synlige langvejs fra.

gen i den Grad, at en ny Expedition blev besluttet udsendt med det Formaal at gjenfinde den i de gamle Beretninger saa meget omtalte Eriksfjord, som antoges at ligge nær ved Grønlands Sydspids. Instruxen, der blev medgivet denne Expedition, og som er dateret d. 6. Maj 1607, er endnu bevaret og findes delvis aftrykt i *Meddelelser om Grønland* IX. S. 12—14. Den giver Anvisning paa at sætte Kursen VNV. fra Lindesnæs og nærme sig Grønlands Kyst mellem 60° og 61° Bredde, hvor Eriksfjord antoges at ligge. Havnene, Isforhold m. v. skulde nøje undersøges, og der skulde søges Oplysninger om de Kirker, Klostre og Gaarde, der vare anførte i de gamle Beretninger, samt om der endnu fandtes Biskop, Præster eller civile Øvrigheds personer. Nordmænd og Islændere blev medgivne Expeditionen for at tjene som Tolke. Til Leder valgtes *Carsten Richardson*, men *Hall* skulde alene lede Navigeringen. „Trost“, der var Admiralskib, ledsagedes af et mindre Skib, „Barken“ eller „Den grønlandske Bark“. Den samlede Besætning paa de to Skibe udgjorde kun 44 Mand.

Skibene forlod Kjøbenhavn d. 13. Maj 1607, anløb som sædvanlig Flekkerø i Norge og tog fra Fair Isle en nordligere Kurs end de foregaaende Expeditioner. D. 8. Juni fik man Grønlands Østkyst i Sigte paa 59° Br. Man sejlede nu frem og tilbage langs Kysten, lige op til 64° Br., for at finde Passage gennem Isen og Ankerplads, men forgjæves. Vejret var ugunstigt, og Skibene skiltes flere Gange. D. 1. Juli gjordes et fortvivlet Forsøg paa at forcere Isen, men maatte efter udstaaede store Farer opgives. „Der stod Kaptajnen og Styrmanden“, siger *Lyschander*, „ligesom Moses og saa ind i Canaans Land, men maatte blive udenfor“. Mandskabets Afkræftelse og Vandmangel bestemte dem omsider til at gaa til Island, men Storm forhindrede dem heri, og de sejlede da hjem. D. 25. Juli naaede man Kjøbenhavn.

Efter denne mislykkede Expedition høres nu saa godt som intet om *Hall*, inden man i 1612 træffer ham som Leder af et nyt Foretagende i Grønland, denne Gang for engelsk Regning. Foretagendet bestod af et Interessentskab i London, hvori *Hall* selv var Andelshaver. Hvad det egentlige Formaal for dette Foretagende har været, er ikke ganske klart. *Gatombé* siger, at det var en Rejse til Nordvest-Passagen, men ellers indeholdt Beretningerne intet, der lader formode, at Formaalet var andet end Handel paa Grønlands Kyst og at hjembringe Erts fra den Mine, som *Hall* mente at have opdaget 1605, og hvis Værdi han endnu nærrede Tillid til. Formodentlig har

Hall derfor selv foranlediget Udsendelsen af Expeditionen. Denne er imidlertid ikke uden Interesse som en Fortsættelse af Rejserne i 1605 og 1607, og fordi Resultaterne i geografisk Henseende vare ret betydelige.

Expeditionen bestod af to Skibe, „*Patience*“ (140 Tons, 40 Mand) kommanderet af *Hall* og „*Hearts Ease*“ (60 Tons, 20 Mand) kommanderet af *Andrew Barker*. D. 22. April afsejlede man fra Humberfloden; man gik ad den sædvanlige Vej forbi Fair Isle og fik den 18. Maj Landet ved Kap Farvel i Sigte. *Hall* holdt nu op i *Davis* Strædet langs med *Storisen* og naaede den 27. Maj ind til Landet paa ca. 64° Br., altsaa omtrent dér, hvor *Kolonien Godthaab* er beliggende, og i den samme Egn, hvor *Davis* havde været i 1585¹⁾. Havnen, hvori der ankredes, kaldtes „*Harbour of Hope*“. *Hall* foretog i de følgende Dage Udflugter i Baad og opdagede to Fjorde, som han kaldte *Lancaster River* og *Ball's River*. Formodentlig har dette været henholdsvis *Ameralik-Fjorden* og *Godthaabs-Fjorden*. *Hall* afsejlede derefter Nord paa og kom ind i en Fjord, som kaldtes „*Cockenfjord*“, formodentlig i Omegnen af *S. Isortok Fjord*. Herfra foretog han i „*Hearts Ease*“ en Udflugt Nord efter og naaede den 26. Juni „*Kong Kristians Fjord*“ (*Itirdlek*), det sydligste Punkt, han havde besøgt i 1605 og 1606. Derefter vendte han tilbage til „*Cockenfjord*“ og kom d. 15. Juli atter tilbage til *Kong Kristians Fjord* med begge Skibene. D. 18. Juli afsejlede *Hall* med „*Hearts Ease*“ igjen Nord paa for at naa sin „*Solvmine*“, men under et Ophold i „*Ramels Fjord*“ (*Amerdlok?*) blev han dræbt af en Grønlænder ved et Kast med hans Harpun eller Pil. Han blev begravet paa en af Øerne, og hans Folk fortsatte Rejsen til *Solvminen*. Her opdagede den medbragte Guldsmed snart, at *Ertsen* var aldeles værdiløs, og man vendte tilbage til *Kong Kristians Fjord*. Hermed blev alle videre Foretagender opgivne, og Skibene sejlede tilbage til England.

Saaledes lyder i korte Træk Beretningerne om disse Rejser til Grønland, hvilke, selv om de ikke bragte stor Vinding, som man havde ventet, dog ere af overordentlig stor Betydning, idet de vare Forløbere til Landets anden Kolonisation, som begyndtes af *Hans Egede* og er fortsat til vore Dage.

¹⁾ Meget, taler for, at *Hall* havde ledsaget *Davis* paa denne Rejse.

Det andet Bind af det foreliggende Værk omhandler, som alt nævnt, *Jens Munks* berømte Expedition til Hudsonbugten 1619—1620. Denne Rejse tør antages at være saa vel bekendt, ikke mindst gennem Hr. *P. Lauridsens* fortjenstfulde Værk¹⁾, at en Omtale af den maa anses for overflødig paa dette Sted.

Hr. Gosch forelægger her den første Oversættelse af den i 1624 udkomne Rejseberetning *Navigatio Septentrionalis*, som han har rettet efter Munks originale Manuskript, der opbevares i Universitetsbiblioteket i Kjøbenhavn. Derefter følger, dels en udførlig Kommentar, dels en indgaaende Diskussion af Munks originale Kort. Disse sidstnævnte Afdelinger udgjøre alene tilsammen 125 Sider. Munks Bog har hidtil ikke været oversat paa noget Sprog efter Originalen, og dens Indhold vilde derfor rimeligvis være bleven ukendt for den store Læseverden, om ikke *La Peyrère*²⁾ havde optaget et Uddrag af den i sin Bog, *Relation du Groenland*, men uheldigvis er dette Uddrag fuldt af Misforstaaelser, hvoraf flere meget

grove. Man maa da være Udgiveren og *The Hakluyt Society* taknemmelig for, at en fuldt paalidelig og udtømmende Fremstilling af Munks mærkværdige Rejse er bleven indlemmet i Verdenslitteraturen og for, at Arbejdet helt igjennem er fuldført saa samvittighedsfuldt og med en Sympati for Hovedpersonen, hvorom Begyndelsen til Levnedbeskrivelsen af Jens Munk, hvormed Bogen indledes, bærer Vidnesbyrd, og som i Oversættelse lyder saaledes:

„Ufejlbart maa Jens Munks Rejse ved sin Farefuldhed, tragiske Udvikling og helt modige Afslutning vække Sympati hos alle, der læse om den, ganske bortset fra den Interesse, der knytter sig til den som Opdagelsesrejse. Ved enhver af Rejsens Hændelser er Lederens Personlighed iøjnefaldende, og Beretningen om Munks Liv er vel værd at lægge Mærke til. Han var væsentlig en „selfmade man“ som saa mange andre, hvis Navne ere bedst erindrede, og hans skiftende Held i Livets Kamp, som for ham begyndte, da han var ren Dreng, frembyder et Billede af usædvanlig Interesse, hvad enten man fæster Opmærksomheden paa hans private Liv eller paa hans Bedrifter i Statens Tjeneste. Adel i Sindelag, aldrig svigtende Pligtopfyldelse, utømmelig Mod og en Beskedenhed, som er mest indtagende hos dem, der behøve den mindst: alt dette fremkalder Beundring, og Munk fremtræder som et lysende Exempel paa enhver af disse Egenskaber. Der er faa Navne i den danske Marine, som denne har mere Grund til at være stolt af, end af Søfareren Munks. Ikke alene blandt Danmarks, men blandt al Verdens Opdagere indtager han en ærefuld Plads.“

¹⁾ *Jens Munks Navigatio Septentrionalis* (Kjøbenhavn 1883).

²⁾ *Isaac de Peyrère* var Deltager i *M. de la Thuilleries* Ambassade fra Frankrig til Danmark og Sverige i 1644—45 og benyttede Lejligheden til at indsamle Oplysninger om Landene i det høje Nord, hvilke han sammenfattede i to Bøger, *Relation de l'Island* og *Relation du Groenland*. Den sidste udkom anonymt i Paris 1647. Omtrent Halvdelen af den er Uddrag af Lysehandlers *Chronica*. Værket fik overordentlig stor Udbredelse i Udlandet; det opnaaede mangfoldige Udgaver og Oversættelser og fik derfor stor Indflydelse i Udlandet paa Kjendskabet til hine nordlige Lande. Desværre er *La Peyrères* Beretning alt andet end paalidelig.

Gjennem affolkede Bygder paa Islands indre Højland.

Rejseberetning for 1897 af Kaptajn Daniel Bruun.

Med Illustrationer og Kort af Forfatteren¹⁾.

Takket være en paa Finansloven given Bevilling samt et af „Carlsbergfondet“ ydet stort Beløb til Afholdelse af Udgifterne, har jeg i Sommeren 1897 kunnet fortsætte mine arkæologiske Studier paa Island. Maalet for dette Aars Undersøgelser var ganske i Almindelighed Ydelsen af Bidrag til den systematiske Undersøgelse af Landet. Samtidig var det Meningen at søge Oplysning om, hvorledes de ældste Gaarde

havde været indrettede navnlig vedrørende Beboelses-husene og deres Sammenstillingsform. Ligeledes ønskedes oplyst, om hvorvidt de havde været forskjelligt byggede paa Nord- og Sydlandet.

Da der i Aanæs (Arness) Syssel, hvis ubeboede Del strækker sig helt ind mellem Langjöklen og Hovsjöklen i Midten af Island, af Hr. *Brynjólfur Jónsson* var paapeget Tilstedeværelsen af en Del forlængst ødelagte Gaarde²⁾, besluttede jeg at foretage

¹⁾ Disse ere for største Delen velvilligst laante af det islandske Oldsagselskab, i hvis Aarbog de ville blive offentliggjorte.

²⁾ Cfr.: „Rannsóknir byggðaleifa upp frá Hrunamannahreppi Sumarið 1885“ i 'Arbók hins Íslenska Fornleifafélags 1896.